

การใช้ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีวิทยาแห่งความรู้ ในการศึกษาทางด้านการสื่อสาร

จิรเวทย์ รักชาติ¹

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้นำเสนอวิธีการศึกษาด้านการสื่อสารด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีของความรู้ตามแนวทางของมิเชล ฟูก็อดต์ (Michel Foucault) โดยระเบียบวิธีนี้เป็นการศึกษาที่พยายามแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่การสื่อสารในการไหลเวียนของความรู้และอำนาจที่ปรากฏในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ การกำหนดสถานะของวัตถุ ผ่านการสร้างคำ ความหมาย รวมถึงความสัมพันธ์ต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจของสถาบันทางสังคม และกฎเกณฑ์เชิงลึกของความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่นำมาจากสาขาวิชาต่างๆ องค์กรประกอบสำคัญเหล่านี้ที่จะถูกเปิดเผยขึ้นหลังจากการใช้ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีของความรู้ เพื่อวิเคราะห์ถ้อยแถลงต่างๆ ผ่านพื้นที่ของการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนประเภทต่างๆ หรือการพูดที่ถูกจดบันทึกเอาไว้ หากเอกสารต่างๆ เหล่านี้สามารถระบุช่วงเวลาการปรากฏของพวกมันเองได้ ก็จะสามารถนำมาใช้ในการศึกษาด้วยระเบียบวิธีดังกล่าวได้ทั้งหมด

การใช้ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีของความรู้ในงานด้านการสื่อสารนั้นสามารถเริ่มต้นได้ด้วยการกำจัดความต่อเนื่องรูปแบบต่างๆ ที่อาจส่งผลให้เกิดอคติในถ้อยแถลง ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของการวิเคราะห์ภายในเอกสารต่างๆ ตัวสารที่ใช้ในการศึกษาแบบโบราณคดีของความรู้นั้นสามารถเป็นได้ทั้งงานเขียนประเภทต่างๆ หรือคำพูดที่ถูกบันทึกเอาไว้ในช่วงเวลาต่างๆ ในฐานะของพื้นที่ของการสื่อสารซึ่งวัตถุของวาทกรรมหรือวัตถุของความรู้ต่างๆ ต้องปรากฏตัวขึ้น

¹ อาจารย์ ดร. แชนงวิทย์กระจ่ายเสียง คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หลังจากนั้น หน้าที่ของของนักโบราณคดีของความรู้คือ การขุดค้นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้วัตถุของวาทกรรมนั้น ซึ่งได้แก่ คุณลักษณะเชิงลึกของความรู้ที่ทำหน้าที่เป็นตะแกรงที่กำหนดวัตถุต่างๆ เหล่านั้น และอำนาจของสถาบันต่างๆ ที่มอบให้แก่ปัจเจกบุคคลต่างๆ ในฐานะตัวแทนของสถาบันทางสังคม เพื่อใช้ในการสร้างหรือควบคุมวัตถุแห่งความรู้หรือวาทกรรมในเรื่องต่างๆ นั้น ให้ไหลเวียนในสังคมช่วงเวลาต่างๆ

Abstract

This article aims to illustrate the usage of archaeology of knowledge methodology by Michel Foucault applied in communications studies. This methodology explains the important role of communication field as the area of knowledge and power that circulate in any societal history. The constitution of objects' status from defining words, meanings and their relations are connected with the power of social institutions and the deep rules of knowledge from many disciplines. These elements are revealed after using the archaeology of knowledge methodology in communication arena such as documents of written words or spoken speeches. If these documents can be identified in the periods of their emergences, they all will be used for this methodology.

The usage of archaeology of knowledge methodology in communication studies can be started with rejecting some patterns of continuities in order to reduce biases in statements. The statement is considered as the smallest unit of analysis composed in all documents. The contents of this study can be both documents of written words or collections of speeches which have been produced from any periods. These communication materials are the stages of emergence of objects of any discourse or knowledge. Then, the duty of archaeologists of

knowledge is the excavation of some relations under objects of the discourse such as deep rules of knowledge as the grid of specification for these objects and the power of institutions allowing their representatives to constitute and circulate the objects of some knowledge of discourse in any periods of society.

บทนำ

บทความชิ้นนี้มีเป้าหมายที่จะเสนอการประยุกต์ใช้การศึกษาวาทกรรมด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีแห่งความรู้ (archeology of knowledge) ของมิเชลฟูโกต์ (Michel Foucault) เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาด้านการสื่อสาร โดยการใช้ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีแห่งความรู้จะสามารถเปิดเผยให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารในฐานะของพื้นที่แห่งการไหลเวียนของความรู้และอำนาจที่ปรากฏขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ ในแต่ละสังคม ผ่านการศึกษาคำในฐานะวัตถุแห่งความรู้ในด้านต่างๆ ความหมายของวัตถุนั้น รวมถึงความสัมพันธ์ต่างๆ ของอำนาจและความรู้เหล่านั้นที่ถูกถ่ายทอดผ่านผู้ทำการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียนผ่านสื่อประเภทต่างๆ ไปสู่ผู้ฟังในแต่ละช่วงเวลาและพื้นที่ ทั้งนี้ การศึกษาวาทกรรมด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีแห่งความรู้สามารถนำไปใช้ศึกษาในสื่อประเภทต่างๆ ในฐานะของตัวบทได้ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนหรือการพูดที่ถูกจัดบันทึกเอาไว้ หากเอกสารต่างๆ เหล่านั้นสามารถระบุเวลาได้ ก็สามารถนำไปใช้ในการศึกษาด้วยวิธีดังกล่าวได้ทั้งหมด

สำหรับการประยุกต์ใช้การศึกษาวาทกรรมด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีแห่งความรู้ในบริบทของการสื่อสารในสังคมไทยนั้น ผู้เขียนได้อาศัยตัวอย่างจากการวิจัยในระดับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่อง *กรอบความรู้เรื่องเพศตามทัศนะของฟูโกต์ในเพลงไทย* ที่จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2557 เพื่อแสดงให้เห็นถึงตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในการใช้ระเบียบวิธีดังกล่าวในการศึกษาสื่อเพลง ซึ่งถือเป็นพื้นที่ของการสื่อสารอย่างหนึ่งที่มีบทบาทในฐานะของแหล่งอ้างอิงของความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศให้แก่คนในสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลาซึ่งถูกผลิตขึ้นอย่างต่อเนื่องใน

ประวัติศาสตร์ โดยผู้เขียนเลือกใช้การศึกษารูปแบบของวัตถุ (the formation of objects) ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ของการศึกษารูปแบบวาทกรรมทั้งหมดในระเบียบวิธีวิจัยแบบโบราณคดีแห่งความรู้ เพื่อใช้ในการศึกษาความเป็นชาย ความเป็นหญิง และความสัมพันธ์ชายหญิง ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อร้องของเพลงไทยประเภทต่างๆ ที่ถูกผลิตขึ้นตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปี พ.ศ. 2555

ระเบียบวิธีการศึกษาแบบโบราณคดีวิทยา (archaeology) เป็นเครื่องมือที่มิเชล ฟูกูต์ ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และอำนาจที่ไหลเวียนในสังคมช่วงเวลาต่างๆ และมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ผ่านวิธีการขุดค้นการปรากฏขึ้นของความรู้ต่างๆ และบ่งชี้ลึกลงไปถึงสถาบันที่มีอำนาจในการสร้างและรักษาการมีอยู่ของความรู้ต่างๆ เหล่านั้น ที่ปรากฏอยู่ภายในรูปแบบของวาทกรรมที่ปัจเจกบุคคลในสังคมเหล่านั้นได้ทำการสื่อสารออกมา ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของงานเอกสารที่ถูกเขียนหรือการพูดที่ถูกจดบันทึกเอาไว้ในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ โดยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีในการวิเคราะห์วาทกรรมได้ถูกใช้ผ่านงานเขียนจำนวนสามชิ้นของมิเชล ฟูกูต์เอง ตั้งแต่งานที่มีชื่อว่า *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason* ในปี ค.ศ. 1961 *The Birth of the Clinic* เมื่อ ค.ศ. 1963 จนถึงเรื่อง *The Order of Things* ในปี ค.ศ. 1966 โดยฟูกูต์ได้ทำการสรุปถึงระเบียบวิธีในการศึกษาวาทกรรมในช่วงแรกของเขาลงในงานที่มีชื่อว่า *The Archaeology of Knowledge* ในปี ค.ศ. 1969 หลังจากนั้น ฟูกูต์จึงได้นำระเบียบวิธีแบบวงศาวินิจฉัย (genealogy) มาใช้ในการศึกษาในเวลาต่อมา (Gutting, 2005: 32)

การศึกษาวาทกรรมด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีนี้ ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการเปิดเผยความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ด้านต่างๆ กับการปฏิบัติการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรม (discursive practice) และการปฏิบัติการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมโดยตรง (non-discursive practices) โดยเป็นการให้ความสนใจกับอำนาจที่มาจากสถาบันต่างๆ ของสังคมในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำหน้าที่ในการสร้างและธำรงรักษาความรู้ต่างๆ ให้คงอยู่ในสังคมต่อไป ยกตัวอย่างเช่น ความคิดเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงนั้นยังปรากฏ

อยู่ในสังคมอย่างต่อเนื่องผ่านการผลักดันของสถาบันครอบครัว เพื่อกำหนดให้
ผู้หญิงกระทำตัวให้เหมาะสมในฐานะแม่และเมียที่ดี ขณะเดียวกัน การลดลง
ของอำนาจในสถาบันบางสถาบันก็นำมาซึ่งผลของการปรับเปลี่ยนหรือหายไปของ
ความรู้บางอย่างด้วย ยกตัวอย่างเช่น การลดความสำคัญของสถาบันศาสนา
พราหมณ์ และการมีอิทธิพลมากยิ่งขึ้นของแนวคิดเสรีนิยมแบบตะวันตกที่เข้ามา
ในช่วงเวลาหลังการตกลงสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 มีความสัมพันธ์
กับการลดความสำคัญของธรรมเนียมการสัณษัสร้างกายของหญิงที่ถือว่าเป็น
เมียชายให้หายไป แต่เปิดโอกาสให้การเป็นผัวเมียสัมพันธ์กับความสมัครใจของ
หญิงด้วย (จิรเวทย์ รักชาติ, 2557: 294-295) โดยในช่วงแรกที่ฟูโกต์ได้นำเอา
ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีมาใช้นั้น ตัวของเขาเองก็ยังไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่อง
ของอำนาจ แต่มุ่งให้ความสำคัญกับความรู้และโครงสร้างเชิงลึกของความรู้ หรือที่
เรียกว่า “กรอบความรู้” (episteme) เท่านั้น แต่เมื่อเพิ่มมิติของวาทกรรมเข้าไป
ในความรู้แล้ว จะสามารถเห็นถึงนัยของการครอบงำเอาไว้ด้วยเช่นเดียวกัน

ฟูโกต์ใช้ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีเพื่อเป้าหมายในการขุดค้นความรู้และ
อำนาจ ที่ปรากฏตัวขึ้นผ่านการสื่อสารผ่านเอกสารต่างๆ ที่ได้รับการบันทึกเอาไว้
ในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า เมื่อความรู้ที่เกี่ยวข้อง
กับปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมเหล่านั้นได้ถูกผลิตจากสถาบันต่างๆ ที่มีอำนาจ
และได้รับการยอมรับจากคนในสังคมในช่วงเวลานั้นแล้ว ความรู้เหล่านั้นจะถูก
ยอมรับว่าเป็นจริงและมีอำนาจในการกำหนด กำกับ และบังคับตามมา ซึ่งเป็น
ผลต่อเนื่องมาจากที่ปัจเจกบุคคลและสังคมยอมรับความรู้เหล่านั้น ผ่านปฏิบัติการ
ที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมและปฏิบัติการที่ไม่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมโดยตรงเสมอ
(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552:47-48) กระบวนการเหล่านี้จะปรากฏผ่านพื้นที่
ของการสื่อสารประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นของรัฐ เช่น กฎหมาย วรรณคดีที่ประพันธ์
โดยกษัตริย์หรือชนชั้นสูง หรือผลงานเขียนที่ผลิตโดยเอกชน เช่น บทเพลง
สมัยนิยม หรือวรรณกรรมที่แต่งโดยบุคคลทั่วไป โดยเอกสารเหล่านั้นจะแสดง
วาทกรรมต่างๆ ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมในแต่ละช่วงเวลา

นอกจากนี้ ระเบียบวิธีแบบโบราณคดียังเชื่อมโยงกับแนวความคิดที่เชื่อว่า ภาษาเป็นแหล่งที่มาของความคิดต่างๆ ภายในตัวมันเองอย่างใกล้ชิด โดยภาษาไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือที่ถูกใช้เพื่อการแสดงความคิดเห็นของผู้ที่ใช้ภาษาเหล่านั้นเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ภาษาที่ถูกใช้ในแต่ละช่วงเวลาและพื้นที่ จะมีข้อจำกัดพื้นฐานที่จะเป็นตัวกำหนดว่า ผู้คนสามารถคิดได้อย่างไร หรืออาจให้ความสำคัญกับ “สิ่งที่ไม่สามารถคิดได้” (unthinkable) โดยอาจปรากฏในรูปของการมีอยู่/หายไปของวัตถุหรือสิ่งที่เป็นกายภาพ ยกตัวอย่างเช่น คำว่า “สหาย” ที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น เป็นคำที่แสดงความสัมพันธ์ของบุคคลสองคนที่เป็นเพศชายในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ไม่มีสถานะสหายของผู้หญิงปรากฏในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานะของหญิงในที่สาธารณะที่ไม่ปรากฏอยู่ในช่วงเวลานั้นเช่นเดียวกัน (จิรวะทย์ รักชาติ, 2557: 177-178 และ 204-205) หรือการปรากฏขึ้นหรือหายไปของระบบความคิดที่ปรากฏในเฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ระบบการแบ่งสถานะของมนุษย์ด้วยมาตรวัดแบบศักดินาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็หายไป หลังจากการเข้ามาของความคิดแบบมนุษยนิยม เสรีนิยม และความรู้เรื่องชีวิตมนุษย์จากสาขาชีววิทยาแบบตะวันตก ที่เน้นในการให้ความเท่าเทียมกันของปัจเจกบุคคลในฐานะมนุษย์เช่นเดียวกันทั้งหมด และแนวคิดเรื่องพลังแรงงานที่นำมาจากสาขาเศรษฐศาสตร์ ที่ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะของผู้มีพลังแรงงานในการพัฒนาชาติเช่นเดียวกันกับผู้ชายด้วย (จิรวะทย์ รักชาติ, 2557: 216-222 และ 361-372) ข้อจำกัดของสิ่งที่ไม่สามารถคิดได้ในอดีตหรือในพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป จะส่งผลถึงสิ่งที่เหลวไหลหรือไร้เหตุผลในมุมมองของบุคคลที่อยู่ในเวลาหรือพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่างเช่น การขายลูกสาวหรือเมียไปเป็นทาสเพื่อแลกกับทรัพย์สินในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ในสังคมไทยสมัยใหม่ เนื่องจากสถานะทางสังคมไทยแบบเดิมที่มองผู้หญิงเป็นทรัพย์สินที่มีวิญญาณในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ถูกยกเลิกไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ผ่านการแก้ไขกฎหมายลักษณะผัวเมีย ซึ่งเป็นหมวดหนึ่งของกฎหมายตราสามดวงที่ใช้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แล้ว ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ระเบียบวิธีแบบโบราณคดี

ของความรู้ของฟูโกต์นั้น มุ่งศึกษากฎเกณฑ์บางอย่างที่ถูกชุกซ่อนเอาไว้ เพื่อที่จะกำหนดหรือจำกัดขอบเขตของความคิดว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่สามารถคิดได้/เป็นความจริง/มีเหตุผล/เป็นความรู้ หากสามารถขุดค้นกฎที่มีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาเหล่านี้ได้ เราจะสามารถพบกรอบที่กำหนดความคิดในเรื่องต่างๆ ของมนุษย์ในแต่ละเวลาและพื้นที่ หรือที่เรียกว่า “กรอบความรู้” (episteme) นั้นเอง (Gutting, 2005: 32-3)

ข้อสำคัญประการหนึ่งสำหรับการศึกษาดัวยระเบียบวิธีแบบโบราณคดี นั่นคือ ระดับของการวิเคราะห์ที่อยู่นอกเหนือไปจากการควบคุมของปัจเจกบุคคล โดยจะมุ่งศึกษาความคิดที่ถูกสื่อสารออกมาจากบุคคลในแต่ละช่วงเวลาและพื้นที่ หรือมุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ของความคิด (the history of ideas) ที่จะปรากฏอยู่ในบุคคลอย่างไม่รู้สีกตัว ดังนั้น การศึกษาดัวยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีจะไม่สนใจสิ่งที่ปัจเจกบุคคลพูดหรือเขียน แต่จะสนใจว่า อะไรที่ทำให้ปัจเจกบุคคลเหล่านี้สามารถคิดได้เช่นนั้น โดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่สามารถตระหนักถึงข้อจำกัดของความคิดหรือความรู้เหล่านั้นได้เลย (Gutting, 2005: 33) ความแตกต่างของความคิดที่แยกขาดออกจากกันจะปรากฏขึ้นเมื่อศึกษาสิ่งที่ถูกบันทึกเอาไว้ในแต่ละช่วงเวลา แม้แต่สิ่งที่ถูกเรียกด้วยคำเดียวกันก็อาจไม่ได้มีความหมายเดียวกัน หรือถูกผลิตขึ้นจากสถาบันเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น แนวความคิดเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ถูกกำหนดผ่านความรู้ทางศาสนาพราหมณ์ที่หมายถึงความสะอาดทางกาย การรักษพรหมจรรย์ของหญิงจึงหมายถึงการป้องกันไม่ให้ร่างกายของตนเองถูกสัมผัสจากชายที่ไม่ใช่คนในครอบครัว ขณะที่พรหมจรรย์ในยุคปัจจุบันหมายถึงเยื่อพรหมจรรย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของอวัยวะเพศหญิง ที่จะเสียไปผ่านการมีเพศสัมพันธ์หรือกิจกรรมอื่นๆ ทั้งนี้ ความคิดเรื่องพรหมจรรย์แบบใหม่นั้นมาจากความรู้เรื่องเพศจากสาขาชีววิทยาที่รับมาจากตะวันตก และได้รับการผลักดันผ่านสถาบันครอบครัว เพื่อควบคุมให้ผู้หญิงเป็นผู้ที่เหมาะสมกับการเป็นแม่และเมียที่ดีของครอบครัวผ่านการเรียกอวัยวะเพศหญิงว่า “ของสงวน” นั้นเอง (จิรวทย์ รักชาติ, 2557: 162-163, 209-210, 277 และ 401)

ฟูโกต์ได้อุปมาเปรียบเทียบวิธีแบบโบราณคดีของความรู้นี้ให้มีลักษณะคล้ายกับการขุดค้นลงไปในพื้นที่ดินแบบธรณีวิทยา (geology) และมุ่งทำการศึกษาในสิ่งที่ไม่สามารถตระหนักได้เช่นเดียวกับสาขาจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) โดยจะเป็นการขุดค้น “ชั้นตะกอนของดิน” (sedimentary strata) (Foucault, 1972: 3) ที่ถูกเปิดเผยผ่านการศึกษาลงไปในช่วงเวลาต่างๆ ในทางประวัติศาสตร์ แต่สิ่งที่ถูกเปิดเผยเหล่านั้นเป็นเพียงสิ่งที่เรามองเห็นอย่างชัดเจนเท่านั้น เช่น การปรากฏขึ้นของวัตถุต่างๆ ซึ่งเป็นเพียงผลกระทบพื้นผิวที่ถูกกำหนดขึ้นมาโดยกรอบของความคิดต่างๆ ที่กำหนดวัตถุของความรู้เหล่านั้นต่างหาก ที่เป็นสิ่งที่นักโบราณคดีทางความรู้ต้องทำการศึกษา ยกตัวอย่างเช่น วัตถุของวาทกรรมเกี่ยวกับเรื่องเพศอย่างเช่น สถานะของคูรัก/แฟนที่ปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมานั้น มีความสัมพันธ์กับกรอบของความรู้เรื่องเพศแบบใหม่จากตะวันตกที่สนับสนุนให้ชายและหญิงมีอิสระในการทำมาหากิน และสร้างความสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน แทนที่การยกบุตรสาวให้แก่ชายที่มาสู่ขอโดยไม่มีโอกาสได้ทำความรู้จักกัน หรือที่เรียกว่า “การคลุมถุงชน” ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไปในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (จิรวทย์ รักชาติ, 2557: 290-291)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีวิทยาของความรู้ของฟูโกต์มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยปราศจากปัจเจกบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นองค์ประธาน เพราะปัจเจกบุคคลเหล่านั้นก็ทำการสื่อสารผ่านการพูดหรือเขียนภายใต้กฎเกณฑ์เชิงลึกของความคิดหรือความรู้ด้านต่างๆ ที่ไม่สามารถตระหนักถึงหรือคิดถึงการมีอยู่ของมันได้ ทำให้กฎเกณฑ์เหล่านั้นดำรงอยู่เหนือการควบคุมของปัจเจกบุคคล และไม่สามารถส่งมอบให้แก่กันจากรุ่นสู่รุ่นได้โดยเจตนาเช่นเดียวกันด้วย ขณะเดียวกัน การศึกษาเอกสารต่างๆ โดยคัดแยกกระหว่างเอกสารที่อ้างถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงและเอกสารที่เป็นเรื่องแต่งออกจากกันถือว่าไม่มีความหมาย เนื่องจากการศึกษาด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีเป็นการศึกษากฎเกณฑ์เชิงลึกที่อยู่ภายใต้การสื่อสารผ่านการพูดหรือเขียนเหล่านั้นทั้งหมด

การกำจัดความเป็นหนึ่งเดียวกันแบบต่างๆ ในวาทกรรม (The Unities of Discourse)

การกำจัดความเป็นหนึ่งเดียวกันของวาทกรรมเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่ต้องคำนึงถึง เมื่อทำการศึกษาวาทกรรมด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีวิทยา โดยการเริ่มต้นกระบวนการศึกษาจำเป็นต้องแยก “ถ้อยแถลง” (statement) ซึ่งหมายความถึงสิ่งที่ถูกพูดหรือถูกเขียน ซึ่งถือเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดที่ใช้ในการวิเคราะห์ให้แยกออกจากกันทั้งหมดตั้งแต่เริ่มแรก ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นถึงการกระจายของถ้อยแถลงต่างๆ โดยถ้อยแถลงเหล่านี้ต้องถูกมองในลักษณะเดียวกับ “เหตุการณ์” (event) ที่ล่วงแล้วแต่ปรากฏขึ้นอย่างกระจัดกระจายและไม่มี ความเกี่ยวข้องหรือต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้น (Foucault, 1972: 26-7) โดยฟูโกต์มักจะใช้คำว่า “ถ้อยแถลง/เหตุการณ์” (statement/event) เพื่อแสดงว่าทั้งสองสิ่งนี้ปรากฏขึ้นพร้อมกันเสมอในรูปแบบเดียวกันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้

การกำจัดความเป็นหนึ่งเดียวกันของวาทกรรมนั้น จะกระทำเพื่อลดความมือดคติบางอย่างที่อาจจะเกิดขึ้นในความคิดของผู้วิจัยก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ถ้อยแถลงเหล่านั้น โดยจะมีประโยชน์ที่ช่วยทำให้ผู้วิจัยพบการปรากฏตัวขึ้นของความสัมพันธ์ที่แท้จริงของวาทกรรมต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การให้คำอธิบายที่ถูกต้องและเหมาะสมของการปรากฏขึ้นของวัตถุของวาทกรรม อำนาจของสถาบันต่างๆ ที่ปรากฏตัวขึ้นเพื่อสร้างหรือรักษาความหมายของวัตถุของวาทกรรมเหล่านี้ รวมทั้งการปรากฏขึ้นของกลยุทธ์ที่ถูกใช้เพื่อกำหนดให้ความรู้ต่างๆ ที่เหมาะสมหรือสมเหตุสมผลในแต่ละช่วงเวลาด้วย

การกำจัดความเป็นหนึ่งเดียวที่ถือว่าเป็นอุปสรรคหรืออาจสร้างอคติให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มแรกของการวิเคราะห์วาทกรรมด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีของความรู้ นั้น สามารถทำได้สามรูปแบบสำคัญด้วยกันคือ (1) การกำจัดแนวคิดเกี่ยวกับความต่อเนื่องต่างๆ (2) การกำจัดความต่อเนื่องในหนังสือและชุดของหนังสือที่ใช้ชื่อผู้แต่งคนเดียวกัน และ (3) การกำจัดแนวคิดเกี่ยวกับ “ต้นกำเนิดของสิ่งที่ถูกพูดไปแล้วและสิ่งที่ไม่เคยถูกพูด” (Foucault, 1972: 21-30) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) **การกำกจัดแนวคิดเกี่ยวกับความต่อเนื่องต่างๆ** การกำกจัดแนวคิดเกี่ยวกับความต่อเนื่องนั้น เป็นรูปแบบแรกของการกำกจัดความเป็นหนึ่งเดียว ที่ช่วยให้การศึกษาด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีสามารถหลุดออกจากกรอบอธิบายถึงความต่อเนื่องของความรู้หรือความคิดในรูปแบบต่างๆ ที่จะมีผลต่อการอธิบายสิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งๆ ที่อาจไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างแท้จริง ยกตัวอย่างเช่น การให้คำอธิบายเกี่ยวกับความรู้ต่างๆ ผ่านการวิวัฒนาการหรือการพัฒนาจากอดีตสู่ปัจจุบัน และต่อเนื่องไปสู่อนาคต หรือแนวคิดเรื่องของจิตวิญญาณที่ให้คำอธิบายถึงการปรากฏขึ้นของความตระหนักภายในจิตใจของมนุษย์ที่นำไปสู่การสร้างสรรสิ่งใหม่ ความถูกต้อง หรือสิ่งที่ต้งามต่างๆ ในรูปแบบของการผุดขึ้นมาของความรู้ ความต่อเนื่องดังกล่าวนี้ทำให้เกิดรูปแบบของความต่อเนื่องขึ้นอย่างไม่อ้างอิงกับบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงเวลา ยกตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องเพศที่อธิบายการเรียกร้องความเท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง ผ่านการพัฒนาของความคิดมนุษย์ที่ก้าวหน้าขึ้นอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หรือการปรากฏขึ้นของจิตวิญญาณของมนุษย์ที่เรียกร้องความเท่าเทียมระหว่างเพศในยุคสมัยใหม่ ทำให้มองข้ามความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของสถาบันต่างๆ ที่อำนาจในการกำหนดความรู้เรื่องเพศในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งไม่ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงไปของคุณลักษณะเฉพาะของความรู้ประเภทต่างๆ ที่ทำการอธิบายเรื่องเพศเหล่านั้นอย่างแตกต่างในแต่ละช่วงเวลาออกไป

2) **การกำกจัดความต่อเนื่องในหนังสือและชุดของหนังสือที่ใช้ชื่อผู้แต่งคนเดียวกัน** การกำกจัดความต่อเนื่องในหนังสือและชุดของหนังสือที่ใช้ผู้แต่งคนเดียวกันนั้น ถือเป็นการจัดการกับความต่อเนื่องภายในตัวของผู้พูดหรือผู้เขียนเอง โดยการศึกษาด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีจะไม่มองว่างานเขียนของผู้เขียนหรือการพูดของผู้พูดมีความต่อเนื่องกันทั้งหมด และมีความต่อเนื่องในรูปแบบที่มีความคงที่ในแต่ละชิ้นงาน หรือพัฒนาไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นหรือถดถอยลง การจัดการกับความต่อเนื่องในรูปแบบที่สองนี้จะมองว่า งานเขียนหรือคำพูดที่ถูกบันทึกลงในงานเขียนชิ้นต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีการแตกแยกออกจากกันอย่าง

กระจัดกระจาย และไม่มี ความจำเป็น ต้องแสดงให้ เห็นถึง การพัฒนา ของ ความรู้ ความเข้าใจใด ๆ ของผู้แต่ง หากแต่เป็น อิทธิพล ของ สถานะ ของ ผู้เขียน หรือ ผู้พูด ที่ ได้รับ มาจาก สถาบัน ต่าง ๆ ใน สังคม ซึ่ง จะ ส่งผล ให้ ผู้เขียน หรือ ผู้พูด ทำ การ สื่อสาร ตาม บทบาท ที่ ตนเอง ได้รับ แทน ที่ จะ แสดง ให้ เห็น ถึง ความ ต่อเนื่อง ของ ความรู้ หรือ ความคิด ต่าง ๆ ที่ ต่อเนื่อง ใน ตัว ของ ผู้เขียน หรือ ผู้พูด เหล่า นั้น ด้วย ตัวเอง ยก ตัวอย่าง เช่น เมื่อ ทำ การ ศึกษา ผลงาน เขียน ของ บุคคล หนึ่ง ผู้ ศึกษา ด้วย ระเบียบ วิธี แบบ โบราณคดี ไม่ สามารถ อธิบาย ว่า ผลงาน ของ ผู้เขียน คน นี้ พัฒนา ขึ้น จาก ช่วง วัย รุ่น ไป จน ถึง วัย ผู้ใหญ่ แต่ จะ ต้อง มอง ว่า ผู้เขียน เขียน งาน เหล่า นั้น ใน สถานะ ของ การ เป็น ตัวแทน ของ สถาบัน ไດ เช่น เมื่อ อยู่ ใน ช่วง วัย รุ่น บุคคล เหล่า นั้น อาจ ทำ หน้าที่ เป็น ตัวแทน ของ สถาบัน ธุรกิ ใน สถานะ ของ ผู้ใช้ แรงงาน สมอง เพื่อ ผลิ ตงาน เขียน ให้ แก่ สำนัก พิมพ์ เพื่อ ทำ ก้าไร แก่ บริษัท นั้น ขณะที่ เมื่อ นักเขียน คน นั้น มี อายุ มาก ขึ้น แล้ว อาจ เขียน งาน ขึ้น ต่อ มา ใน สถานะ ของ พ่อ หรือ แม่ คน หนึ่ง ซึ่ง เป็น บทบาท ที่ ได้รับ มา จาก สถาบัน ครอบครัว ดังนั้น เมื่อ สถานะ ของ บุคคล ดัง กล่าว มี บทบาท หน้าที่ แยก ต่าง กัน ผ่าน การ มอบ อำนาจ ของ สถาบัน ที่ อาจ มีความ แยก ต่าง กัน ผลงาน ที่ ออก มา ใน แต่ละ ช่วง เวลา จึง อาจ ไม่ใช่ ผล ของ การ พัฒนา หรือ ถดถอย ทาง ความคิด ของ บุคคล ใน สถานะ ของ ปัจจุบัน เอง แต่ อาจ เป็น ผล มา จาก การ แสดง บทบาท ที่ แยก ต่าง ที่ ได้รับ มอบ อำนาจ มา จาก สถาบัน ต่าง ๆ ที่ มี อำนาจ ทาง สังคม ที่ มีความ แยก ต่าง กัน นั้น เอง

3) การกำกจัดแนวคิดเกี่ยวกับ “ต้นกำเนิดของสิ่งที่ถูกพูดไปแล้วและสิ่งที่ไม่เคยถูกพูด” การกำกจัดแนวคิดเกี่ยวกับ “ต้นกำเนิดของสิ่งที่ถูกพูดไปแล้วและสิ่งที่ไม่เคยถูกพูด” ซึ่งเป็นรูปแบบที่สามนี้ สามารถช่วยในการจัดแนวความคิดที่กล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนที่จะปรากฏจริงๆ ในทางตรงกันข้ามก็จัดแนวความคิดของสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นหรือถูกกล่าวถึง แต่ถูกเข้าใจว่าเกิดขึ้นมาก่อนแล้วด้วยเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การปรากฏขึ้นของแนวคิดเรื่อง “พรหมจรรย์” ที่มักถูกใช้อ้างถึงแนวความคิดที่ปรากฏขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณที่ผู้หญิงต้องรักษาวลสงวนตัว และควรเป็นประเพณีที่ต้องประพฤติอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยแท้จริงแล้ว พรหมจรรย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีความแตกต่างกับพรหมจรรย์ในสมัยปัจจุบันในหลายรูปแบบด้วยกัน แต่กลับถูกแสดง

ในฐานะของ “สิ่งที่ปรากฏขึ้นไปแล้ว” โดยไม่คำนึงถึงต้นกำเนิดที่แตกต่างกัน เนื่องจากแนวคิดเรื่องพรหมจรรย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น อาศัยความรู้จากศาสนาพราหมณ์เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดทางกายโดยรวม ดังนั้นพรหมจรรย์ของหญิงในช่วงเวลาดังกล่าวจึงให้ความสำคัญกับความสะอาดของร่างกายผ่านการอาบน้ำ และความสะอาดจากการไม่ถูกสัมผัสสร้างกายโดยชายที่ไม่ใช่ครอบครัว การเสียพรหมจรรย์ในรูปแบบของการสัมผัสนี้นำมาซึ่งความอับอายให้แก่ครอบครัวฝ่ายหญิง และนำไปสู่ธรรมเนียมที่ถือว่า ชายใดได้สัมผัสหญิง ถือได้ว่าหญิงนั้นเป็นเมีย ซึ่งจะพบธรรมเนียมดังกล่าวได้จากบทเสภาเรื่องอิเหนา ที่นางบุษบาถือว่าตนเองตกเป็นเมียของอิเหนาผ่านการสัมผัสสร้างกาย เมื่ออิเหนาอุ้มนางหนีออกมาจากเมืองดาหาสู่ถิ่นนอกเมือง (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2554: 440) โดยเมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา จะเริ่มพบความพยายามยกเลิกความรู้เรื่องพรหมจรรย์แบบศาสนาพราหมณ์นี้ได้จากการประกาศกฎหมายลักษณะลักพา ในกรณีการยืมฎีกาของนางอำแดงเหมือน พ.ศ. 2408 ที่ถือเอาความสมัครใจของหญิงในการเป็นเมียชายแทน (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547: 443) ในทางตรงกันข้าม การปรากฏขึ้นของความคิดเรื่องพรหมจรรย์ในแบบปัจจุบันเป็นอิทธิพลของความรู้เรื่องเพศแบบชีววิทยายุคตะวันตก ที่ให้ความสำคัญกับการฉีกขาดของเยื่อพรหมจรรย์ที่เป็นส่วนประกอบหนึ่งในอวัยวะเพศหญิง โดยการปรากฏขึ้นของพรหมจรรย์มีความหมายเดียวกับ “ของสงวน” ที่เป็นสิ่งสำคัญ ที่ผู้หญิงต้องรักษาให้ห่างจากผู้ชายผ่านการมีเพศสัมพันธ์กัน โดยความคิดเรื่องการรักษาพรหมจรรย์รูปแบบใหม่นี้ ไม่ให้ความสำคัญกับการสัมผัสสร้างกายระหว่างหญิงกับชายอีกต่อไป (จิรวาทย์ รักษาติ, 2557: 277 และ 289-290)

หากผู้วิจัยได้ทำการจัดรูปแบบของความต่อเนื่องทั้งสามแบบที่ได้กล่าวมาแล้ว การปะติดปะต่อของความคิดใดๆ อย่างปราศจากคำถามจะต้องถูกหยุดเอาไว้ชั่วคราว โดยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีจะแสดงให้เห็นว่า การเชื่อมโยงเหล่านั้นไม่ได้ปรากฏขึ้นในตัวของพวกเขาเอง แต่เป็นผลลัพธ์ของการประกอบสร้างโดยกฎต่างๆ ของความรู้และสถาบันที่มีอำนาจต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลาเสมอ

กฎเกณฑ์ต่างๆ เหล่านั้นจำเป็นต้องได้รับการไตร่ตรอง รวมทั้งต้องทำการนิยามไว้ว่า อะไรคือข้อจำกัด และมุมมองของการวิเคราะห์แบบใดที่จะทำให้อาการหรือพฤติกรรมจำนวนหนึ่งมีความถูกต้องชอบธรรมในช่วงเวลาเหล่านี้น้อยที่สุด

เมื่อรูปแบบของความต่อเนื่องต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกขยับย่นเอาไว้แล้ว ถ้อยแถลงทั้งหมดจะเปรียบได้กับเหตุการณ์ (statement/event) ที่มีสภาพของวัตถุที่มีความอิสระและมีความเป็นกลาง ปราศจากการเชื่อมโยง จากความต่อเนื่องที่ถูกกำหนดเอาไว้ก่อนหน้าการมีอยู่ของตัวถ้อยแถลงเอง ดังนั้น ผลที่ได้จากการกำจัดความต่อเนื่องจะสามารถนำไปใช้ในการให้คำอธิบายที่บริสุทธิ์ของถ้อยแถลงต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ เพื่อใช้สำหรับการค้นหาความเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างแท้จริงที่ถูกสร้างขึ้นระหว่างถ้อยแถลงเหล่านั้น โดยการแยกการปรากฏขึ้นของถ้อยแถลง/เหตุการณ์นั้น ไม่ได้มีเหตุผลเพียงเพื่อจะแยกข้อเท็จจริงต่างๆ ออกเป็นชั้นๆ เท่านั้น แต่เพื่อที่จะสร้างความแน่ใจว่า การปรากฏขึ้นของถ้อยแถลง/เหตุการณ์นี้ไม่ได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับคุณลักษณะทางจิตวิทยา เช่น ความตั้งใจของผู้แต่ง รูปแบบของจิตใจของผู้แต่ง ความขัดแย้งทางความคิดของผู้แต่ง หรือสาขาวิชาต่างๆ ที่ครอบงำความคิดของผู้แต่งด้วย

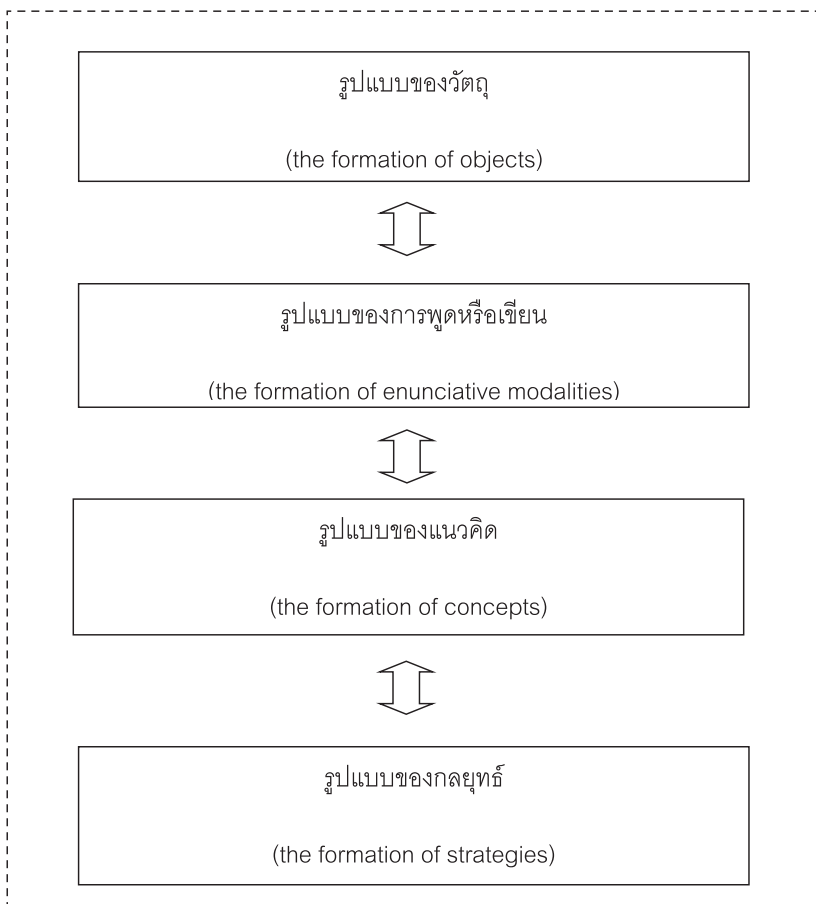
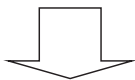
การศึกษาารูปแบบต่างๆ ของวาทกรรม (Discursive Formations)

หลังจากขั้นตอนของการกำจัดความต่อเนื่องในรูปแบบต่างๆ ของวาทกรรมแล้ว การศึกษาวาทกรรมด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีจะเข้าสู่การศึกษาถ้อยแถลง/เหตุการณ์ผ่านการศึกษาในมิติต่างๆ ของวาทกรรม ซึ่งฟูโกต์ได้ระบุเอาไว้ 4 รูปแบบ โดยเรียงจากมิติที่ปรากฏชัดเจนที่สุดไปสู่มิติที่มีความซับซ้อนมากที่สุดคือ (1) รูปแบบของวัตถุ (formation of objects) ซึ่งเป็นการศึกษาสถานะของวัตถุของวาทกรรม โดยฟูโกต์ได้ลองทำการศึกษาวัตถุของวาทกรรมคือ “ความบ้าคลั่ง” (madness) จากงานของเขาเองที่ใช้ชื่อว่า *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason* ในปี ค.ศ. 1961 (2) รูปแบบของวิธีการพูดหรือเขียน (formation of enunciative modalities) เป็นการศึกษาารูปแบบ (styles) ของการสื่อสารผ่านการพูดและเขียนของบุคคล

ในฐานะของผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสถาบันต่างๆ โดยฟูโกต์ได้ทำการศึกษารูปแบบของการสื่อสารในวาทกรรมทางการแพทย์ในประวัติศาสตร์ของสังคมตะวันตก ผ่านงานที่มีชื่อว่า *The Birth of the Clinic* เมื่อ ค.ศ. 1963 (3) รูปแบบของแนวคิด (formation of concepts) เป็นการศึกษาแนวคิดต่างๆ ที่ถูกใช้ในวาทกรรม รวมทั้งศึกษาหลักเกณฑ์หรือความสัมพันธ์ร่วมกันของแนวคิดต่างๆ เหล่านั้น โดยฟูโกต์ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่างๆ ของความรู้จากสาขาวิชาที่มีความหลากหลายในงานที่มีชื่อว่า *The Order of Things* ในปี ค.ศ. 1966 โดยผลของการศึกษาพบกฎเกณฑ์ขนาดใหญ่ที่แสดงความสัมพันธ์กันระหว่างแนวคิดต่างๆ ที่อยู่ในสาขาวิชาที่แตกต่างกันไป โดยหลักการนั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้ฟูโกต์นำไปใช้ในการพัฒนาแนวคิดที่เรียกว่า “กรอบความรู้” (episteme) ขึ้นมา และ (4) รูปแบบของกลยุทธ์ (formation of strategies) คือ การศึกษาลงไปในระดับของกฎเกณฑ์และความสัมพันธ์ต่างๆ ในระดับของทฤษฎีที่ใช้ในวาทกรรมต่างๆ ที่ได้ทำการศึกษา โดยในขั้นตอนนี้ฟูโกต์เพียงแต่นำเสนอวิธีการศึกษาเท่านั้น แต่ยังไม่ได้ทำการศึกษาจริงจากงานเขียนชิ้นใดๆ ของตนเอง (Foucault, 1972: 31-39 และ 64-70)

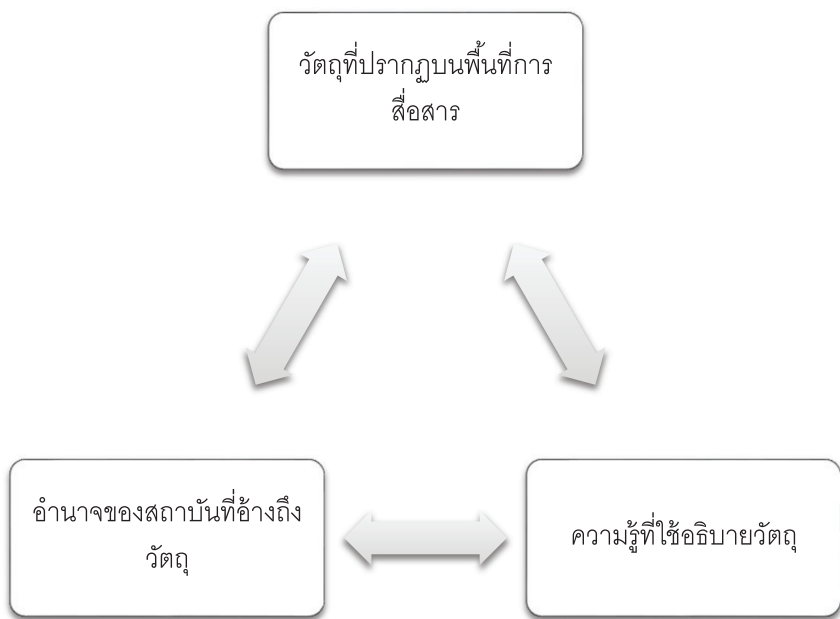
มิติของวาทกรรมทั้ง 4 รูปแบบนี้ ปรากฏร่วมกันในรูปแบบของรูปแบบต่างๆ ของวาทกรรม (discursive formations) โดยมีมิติต่างๆ ดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งหมด ดังภาพที่ 1

การกำจัดความเป็นหนึ่งเดียวกันแบบต่างๆ ในวาทกรรม

ภาพที่ 1 แบบจำลองขั้นตอนของการศึกษาแบบโบราณวิทยาของความรู้ของฟูโกต์

แท้จริงแล้ว รูปแบบของวาทกรรมจากระเบียบวิธีแบบโบราณคดีของ
ความรู้¹ ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ร่วมกันของวัตถุของวาทกรรม ซึ่งบุคคล
ที่มีสถานะบางอย่างที่ได้รับจากบางสถาบันที่ทำให้สามารถพูดหรือเขียนเกี่ยวกับ
วัตถุต่างๆ เหล่านั้นได้ รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีที่ถูกใช้เพื่อยินยอมหรือกำหนด
วัตถุความรู้เหล่านั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ รูปแบบของวาทกรรมในระเบียบ
วิธีโบราณคดีจะแสดงความสัมพันธ์ร่วมกันของพื้นที่ของการสื่อสาร ที่จะแสดง
การปรากฏตัวของวัตถุของความรู้หรือของวาทกรรมอันหนึ่งอันใด สถาบันที่มี
อำนาจในการกำหนดว่า ใครจะสามารถพูดหรือเขียนความรู้เหล่านั้นได้และด้วย
ลักษณะอย่างไรบ้าง รวมทั้งความรู้ในเรื่องที่จะกล่าวถึงนั้นๆ ซึ่งประกอบไปด้วย
แนวคิดและทฤษฎีบางอย่างที่มีเหตุผลเพื่อใช้ในการอ้างอิงความเป็นจริงในแต่ละ
ช่วงเวลาเสมอ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อจะทำการศึกษเกี่ยวกับวาทกรรมเรื่องเพศ
สิ่งที่ปรากฏเด่นชัดมากที่สุดคือ วัตถุของวาทกรรมเรื่องเพศ เช่น ผู้ชาย
ผู้หญิง สถานะของความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงแบบต่างๆ (ผัวเมีย คนรัก
พี่ชายน้องสาว น้องชายพี่สาว พ่อลูกสาว ลูกชายแม่ เพื่อนต่างเพศ เป็นต้น)
สถานะของวัตถุของวาทกรรมเรื่องเพศนี้ จะปรากฏอย่างเด่นชัดที่สุดผ่านพื้นที่
การสื่อสารต่างๆ ของสังคม ซึ่งหมุนเวียนในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์
เช่น วรรณคดี บทเพลง ประมวลกฎหมายหมวดต่างๆ ราชกิจจานุเบกษา ตำรา
ทางวิชาการสาขาต่างๆ หรือตำราทางศาสนา ผู้ที่ศึกษามิติของวัตถุของวาทกรรม
สามารถระบุการมีอยู่หรือหายไปของวัตถุของวาทกรรมเรื่องเพศเหล่านั้นว่า สิ่งใด
เกิดขึ้นและหายไปในช่วงเวลาใดๆ บ้าง แต่การปรากฏขึ้นหรือหายไปของวัตถุของ
วาทกรรมเรื่องเพศเหล่านั้น ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับสถาบันที่มีอำนาจใน
แต่ละช่วงเวลา และความรู้เรื่องเพศบางรูปแบบที่ได้รับการยอมรับในช่วงเวลานั้นๆ
อย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้เลย ความสัมพันธ์ร่วมกันของพื้นที่การสื่อสาร
อำนาจจากสถาบันต่างๆ และความรู้จากสาขาต่างๆ ที่ถูกใช้สามารถแสดงออกมา
ผ่านแผนภาพของความสัมพันธ์ดังนี้

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างกันของพื้นที่การสื่อสาร อำนาจของสถาบัน และความรู้

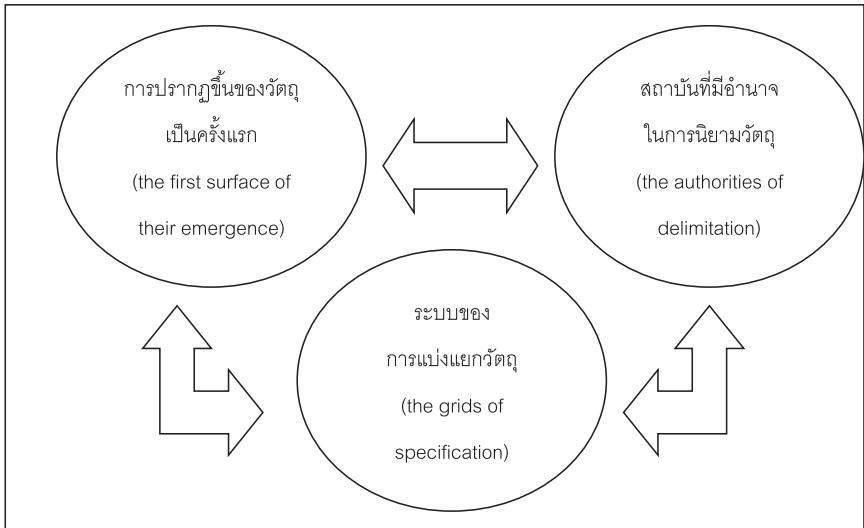
การปรากฏขึ้นหรือหายไปของวัตถุของวาทกรรมนั้น อาศัยการใช้อำนาจในการไหลเวียนความรู้ที่ถูกนำมาใช้อ้างถึงวัตถุนั้น ที่ได้รับการยอมรับว่ามีเหตุผลในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้น การระบุว่าสถาบันใดกำลังใช้อำนาจในการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศบางสาขาผ่านบุคคลที่เป็นตัวแทนของสถาบันเหล่านั้น และการทำให้ความรู้เรื่องเพศจากบางสาขาลดอำนาจลงหรือหายไปในช่วงเวลาต่อมา จึงมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนอยู่ภายใต้การปรากฏชัดของวัตถุของวาทกรรมเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่อยู่ในระดับพื้นผิวในพื้นที่การสื่อสารต่างๆ ที่ถูกไหลเวียนอยู่ในสังคมเสมออย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ผู้ศึกษาวาทกรรมเรื่องต่างๆ จึงไม่อาจแยกการมีอยู่หรือหายไปของวัตถุของวาทกรรมเหล่านั้นออกจากสถาบันและบุคคลที่มีหน้าที่ต่อสถาบันที่มีอำนาจเหล่านั้น และความรู้ที่กล่าวถึงวัตถุนั้นๆ จากสาขาต่างๆ ที่ถูกยอมรับในช่วงเวลาต่างๆ ได้ ยกตัวอย่างเช่น สถานะพื้น้องของผู้หญิงที่เป็นเมียร่วมกันที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีความสัมพันธ์กับความรู้ที่ว่า

ผู้หญิงที่เป็นเมียถือเป็นทรัพย์สินที่มีวิญญาณเช่นเดียวกับช้าง ม้า วัว ควาย ที่ผู้ชายได้รับมาจากพ่อแม่ฝ่ายหญิง ผ่านการแลกเปลี่ยนกับทรัพย์สินหรือสินสอด ผู้หญิงมีสถานะเป็นทรัพย์สินภายในครัวเรือนของผู้ชายเพื่อแสดงถึงอำนาจบารมีของผู้ชาย ขณะที่ความรู้เรื่องลำดับก่อนหลังของการได้เสียระหว่างผัวเมียทำให้เกิดการจัดลำดับระหว่างพี่กับน้องขึ้น เมื่อประกอบกับความรู้เรื่องเพศที่กำหนดจากสถาบันกฎหมาย สถาบันกษัตริย์ สถาบันพุทธศาสนา สถาบันครอบครัว และสถาบันพราหมณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้สถานะพี่น้องของผู้หญิงที่เป็นเมียชายปรากฏในช่วงเวลานี้ แต่เมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา อิทธิพลของสถาบันเศรษฐกิจแบบตะวันตกที่เน้นความคิดแบบเสรีนิยม ได้นำเอาความสนใจในการเลือกคู่ของหญิงและแนวคิดเรื่องผัวเดียวเมียเดียวเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างเด่นชัดมากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสถาบันกษัตริย์ในรัชกาลที่ 6 ที่สนับสนุนการมีพฤติกรรมทางเพศของชายหญิงที่เหมาะสมผ่านการแต่งงาน และการกำหนดจากสถาบันกฎหมายสมัยใหม่ที่ระบุการจดทะเบียนสมรสให้ผู้หญิงที่เป็นเมียเพียงคนเดียวเท่านั้น ที่จะได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายและได้รับสินสมรสตามกฎหมาย ดังนั้น การหายไปของสถานะพี่น้องของผู้หญิงที่เป็นเมียของชายคนเดียวกัน จึงได้หายไปทั้งหมดหลังสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ปรากฏในสถานะของการปฏิบัติระหว่างกันของเมียหลวงและเมียน้อยที่แสดงความขัดแย้งระหว่างเมียแต่ง/เมียเก็บ ตามแนวคิดเรื่องสาธารณะ/ส่วนตัว และเมียจดทะเบียน/เมียไม่ได้จดทะเบียน ผ่านการกำหนดทางกฎหมายครอบครัวในยุคปัจจุบันเท่านั้น

รูปแบบของวัตถุ (The Formation of Objects)

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างมิติทั้งสี่ของวาทกรรมที่ปรากฏในระเบียบวิธีการศึกษาแบบโบราณคดีของความรู้ของฟูโกต์แล้ว การศึกษารูปแบบของวัตถุถือว่ามีความชัดเจนมากที่สุด เนื่องจากวัตถุของวาทกรรมนั้นสามารถพบได้ผ่านพื้นที่ของการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นข้อเขียนหรือคำพูดที่ถูกบันทึกเอาไว้ในประวัติศาสตร์ที่ล้นแล้วแต่ต้องอ้างอิงสิ่งต่างๆ ในฐานะวัตถุของความรู้ผ่านการตั้งชื่อสิ่งต่างๆ

เหล่านั้น รวมถึงนิยามความหมายของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะที่รูปแบบของการพูดหรือเขียน รูปแบบของแนวคิด และรูปแบบของกลยุทธ์ นั้นขัดกันด้วยระเบียบวิธีแบบโบราณคดีของความรู้ได้ยากกว่า เนื่องจากการศึกษาสถานะของบุคคลต่างๆ ที่ทำหน้าที่ในการสื่อสาร แนวคิดที่ใช้ และทฤษฎีที่ใช้ในการอ้างความถูกต้องในวาทกรรมหรือความรู้ในเรื่องต่างๆ เหล่านั้น ดังนั้น การศึกษารูปแบบของวัตถุจึงเป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรมมากที่สุด เพื่อใช้ในการขุดค้นความสัมพันธ์ของวัตถุของวาทกรรมต่างๆ ที่วัตถุเหล่านั้น 'ได้ถูกเรียกชื่อและกำหนดความหมายภายในคำเหล่านั้น โดยวัตถุดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์กับสถาบันต่างๆ ในช่วงเวลานั้นที่ทำงานร่วมกันผ่านความรู้จากบางสาขาวิชาที่ใช้กำหนดวัตถุเหล่านั้นประกอบกันเสมอ การศึกษารูปแบบของวัตถุนี้ประกอบไปด้วยการศึกษาองค์ประกอบทั้งสามที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันตามภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แบบจำลองของรูปแบบของวัตถุของวาทกรรม

1) การปรากฏขึ้นของวัตถุเป็นครั้งแรก (the first surface of their emergence) โดยองค์ประกอบแรกนี้ได้ให้ความสำคัญกับการปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกของวัตถุของวาทกรรมบางอย่างที่เรามุ่งทำการศึกษา การปรากฏขึ้นของวัตถุต่างๆ นั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละเวลาและพื้นที่ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน การกำหนดขึ้นเป็นครั้งแรกของวัตถุของวาทกรรมจะแสดงทิศทางของความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้ตัวมันเอง นั่นคือ ความรู้บางอย่างที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมช่วงเวลานั้น และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสถาบันต่างๆ ที่มีอำนาจขณะนั้นในการสร้างและธำรงรักษาความรู้ที่ใช้ในการอธิบายวัตถุเหล่านั้นเช่นเดียวกันด้วย ตัวอย่างของการศึกษาการปรากฏขึ้นของวัตถุเป็นครั้งแรก อาจกำหนดว่า สิ่งใดถือว่าเป็นวัตถุของวาทกรรมที่ต้องการศึกษา เช่น เมื่อต้องการศึกษาวัตถุของวาทกรรมเรื่องเพศ วัตถุที่น่าจะทำการระบุการปรากฏขึ้น ได้แก่ ตัว เมีย พ่อ แม่ ลูกชาย ลูกสาว ชู้ คนรัก/แฟน สหาย/เพื่อน พี่ชาย พี่สาว น้องชาย น้องสาว เมียหลวง เมียน้อย เมียแต่ง เมียลับ หญิงสำส่อน หญิงแพศยา หญิงโสเภณี เมียทาส เป็นต้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ต้องไม่มองวัตถุเหล่านี้ในรูปแบบของสิ่งที่ปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่องเสมอ เพราะการถูกกำหนดของวัตถุของวาทกรรมเรื่องเพศเหล่านี้ยังขึ้นอยู่กับสถาบันใดๆ ที่มีอำนาจในการกำหนดวัตถุและความหมายของวัตถุนั้น ผ่านตะแกรงของความรู้ในแต่ละยุคซึ่งจะได้กล่าวถึงในองค์ประกอบต่อไป

2) สถาบันที่มีอำนาจในการนิยามวัตถุ (the authorities of delimitation) องค์ประกอบนี้เป็นการระบุว่าสถาบันใดบ้างในขณะนั้นที่มีอำนาจในการกำหนดขอบเขต ระบุ ตั้งชื่อ และติดตั้งวัตถุของวาทกรรมต่างๆ ในสังคมช่วงเวลานั้น โดยสถาบันที่ทำการกำหนดวัตถุนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากสถาบันอันใดอันหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่อาจทำงานร่วมกันหลายสถาบันในรูปแบบของเครือข่ายของอำนาจ (network of power) ก็ได้เช่นเดียวกัน การศึกษาดัวยระเบียบแบบโบราณคดีของความรู้ที่ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานพอสมควร จะสามารถพบความสัมพันธ์ของวัตถุของความรู้หรือวาทกรรมต่างๆ ถูกเรียกอย่างแตกต่างกัน ผ่านบุคคลที่เป็นตัวแทนของสถาบันที่แตกต่างกันออกไปด้วย เมื่อศึกษาด้วยการขุดค้นอย่างเหมาะสมจะพบว่า สถาบันต่างๆ

ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงของอำนาจที่อาจขึ้นหรือลงได้ในประวัติศาสตร์ผ่านการมีอำนาจในการสร้างหรือรักษาอำนาจในการนิยามวัตถุของความรู้หรือวาทกรรม นอกจากนี้ ยังพบความร่วมมือในลักษณะของเครือข่ายของอำนาจจากสถาบันต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของอำนาจในการควบคุมคนในสังคมผ่านความรู้บางอย่างเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การร่วมมือกันของสถาบันชาติ สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันการแพทย์ ซึ่งเป็นสถาบันแบบใหม่จากตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมไทย และเริ่มมีอำนาจมากขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ได้ร่วมกันสร้างสถานะของเพื่อนหรือสหายระหว่างเพศขึ้นเพื่อทำการเรียกร้องความเท่าเทียมระหว่างชายและหญิง โดยสถาบันใหม่จากตะวันตกเหล่านั้นร่วมกันสร้างเครือข่ายของอำนาจขึ้นมา นั่นคือ สถาบันชาติทำการระบุว่า ชายหญิงเป็นสหายร่วมชาติ สถาบันเศรษฐกิจระบุว่า ชายหญิงล้วนมีพลังแรงงานในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ และสถาบันการแพทย์ได้ยอมรับว่าชายหญิงมีสถานะเป็นเพื่อนมนุษย์ในทางชีววิทยาและจิตวิทยาเช่นเดียวกัน (จิรเวทย์ รักชาติ, 2559: 5)

3) ระบบของการแบ่งแยกวัตถุ (the grids of specification)
องค์ประกอบที่สามนี้เป็นการระบุคุณสมบัติเฉพาะที่พบในวัตถุของความรู้หรือวาทกรรมที่ได้ปรากฏขึ้นนั้นว่า มีระบบในการแบ่งแยกพวกมันอย่างไร แสดงความขัดแย้งระหว่างกันอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ถูกจัดกลุ่มใหม่อย่างไร ถูกจัดจำแนกอย่างไร ถูกสืบสายมาจากวัตถุอื่นๆ จนกลายมาเป็นวัตถุของวาทกรรมนั้นได้อย่างไร องค์ประกอบนี้จะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของความรู้ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ข้อควรคำนึงประการหนึ่งคือ ตะแกรงของรายละเอียดหรือกลยุทธ์ของรูปร่างนี้ไม่ได้มีความหมายไปถึงความรู้ที่มีจากสาขาวิชาเฉพาะอันใดอันหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ความรู้จากศาสนาพราหมณ์ ความรู้จากพุทธศาสนา ความรู้จากชีววิทยา หรือความรู้จากแพทยศาสตร์แต่เพียงผิวเผิน หากแต่หมายถึงคุณลักษณะเชิงลึกที่อยู่ในความรู้ต่างๆ เหล่านั้น โดยคุณลักษณะเชิงลึกเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงเวลา แม้แต่ในแนวคิดหรือความรู้บางอย่างที่ถือว่ามีอยู่ในสังคมมานาน อาจมีการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์หรือคุณลักษณะเชิงลึกเหล่านั้นได้โดย

ไม่รู้ตัวด้วยเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะพบการอ้างถึงความสำคัญของกษัตริย์ผ่านระบบศักดินา ซึ่งเป็นระบบของการแบ่งแยกมนุษย์ผ่านการจัดระเบียบใช้มาตรวัดในช่วงเวลานั้นโดยแสดงสถานะอันสูงสุดในมาตรวัดศักดินา ขณะที่ในช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา มาตรวัดดังกล่าวลดความสำคัญลง แต่จะเริ่มพบการอ้างถึงความสำคัญของกษัตริย์ผ่านความคิดเรื่องอวัยวะและชีวิตตามแบบของความรู้ด้านชีววิทยาแบบตะวันตก ที่อ้างอิงชาติคือร่างกายทั้งหมด กษัตริย์เป็นศีรษะ และบุคคลหรือหน่วยงานอื่นๆ เป็นอวัยวะอื่น ดังนั้น การขาดอวัยวะอื่นๆ ไม่สำคัญเท่ากับศีรษะที่จะทำให้ร่างกายตายได้ ในขณะที่เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบันก็พบความเชื่อมโยงระหว่างกษัตริย์และประชาชนในฐานะของพ่อกับลูก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่อ้างอิงไปถึงชาตินั่นเอง (จิรวาทย์ รักษาติ, 2557: 217-219, 367-368 และ 413-414) ดังนั้น การอ้างอิงกษัตริย์ในฐานะวัตถุของวาทกรรมอันหนึ่งนั้น จึงไม่ได้สอดคล้องกันในแง่ของระบบของการแบ่งแยกวัตถุหรือกลยุทธ์ในการจัดการความรู้ทั้งหมด การศึกษารูปแบบของวัตถุของวาทกรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในระเบียบวิธีการศึกษาแบบโบราณคดีของความรู้ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในองค์ประกอบนี้ด้วยเช่นเดียวกัน

กรณีศึกษา: กรอบความรู้เรื่องเพศในเพลงไทย

ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมแบบโบราณคดีของความรู้ของมิเชล ฟูโกต์ กับงานวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตที่มีหัวข้อว่า *กรอบความรู้เรื่องเพศตามทัศนะของฟูโกต์ในเพลงไทย* (2557) โดยสามารถแบ่งขั้นตอนการศึกษาได้สองขั้นตอน คือ

- 1) การกำจัดความเป็นหนึ่งเดียวกันแบบต่างๆ ในวาทกรรม โดยทำการปฏิเสธความต่อเนื่องในรูปแบบต่างๆ ที่อาจจะทำให้เป็นอุปสรรคในการศึกษาความไม่ต่อเนื่องในความความรู้เรื่องเพศ ที่ปรากฏขึ้นตั้งแต่อดีตต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ผ่านกระบวนการต่างๆ จากการจัดการเลือกบทเพลงไทยประเภทต่างๆ ที่จะนำมาศึกษา โดยการคัดเลือกบทเพลงที่ถูกบันทึกเอาไว้ ซึ่งต้องระบุช่วงเวลาของการไหลเวียนของบทเพลงนั้นได้จริง (บทเพลงถูกผลิตและนำเสนอต่อผู้ฟัง

เมื่อใด หรือถ้าเป็นบทเพลงที่เนื้อร้องมาจากบทละครหรือบทเสภาให้อ้างอิงกับช่วงเวลาทีบทละครหรือบทเสภานั้นถูกแต่งขึ้น หรือถูกนำเสนอในปีใดหรือในช่วงปีใด) ทั้งนี้ เพื่อกำจัดแนวคิดที่เกี่ยวกับ “ต้นกำเนิดของสิ่งที่ถูกพูดไปแล้ว” และ “สิ่งที่ไม่ได้เคยถูกพูด” จากความคลุมเครือในช่วงเวลาของการแต่งหรือตีพิมพ์เอกสารเหล่านั้น

นอกจากนี้ ยังต้องกำจัดความต่อเนื่องต่างๆ แบบอื่นที่อาจจะเกิดขึ้นจากความคิดเรื่องผู้แต่งบทเพลงคนเดียวกัน ศิลปินที่ขับร้องคนเดียวกัน วงดนตรีวงเดียวกัน แนวเพลงเดียวกัน ที่อาจจะปรากฏขึ้นและก่อให้เกิดการจัดกลุ่มเพลงต่างๆ ในรูปแบบอดีตตั้งแต่เริ่มแรกด้วย ดังนั้น การคัดเลือกเพลงไทยต่างๆ มาใช้ จะให้ความสำคัญกับช่วงเวลาที่ถูกแต่งหรือเผยแพร่เป็นสำคัญ และศึกษาถ้อยแถลงที่ปรากฏในแต่ละเพลงโดยไม่ให้ความสำคัญเชื่อมโยงกับบทเพลงอื่นๆ ตั้งแต่เริ่มแรก ไม่ว่าจะแต่งด้วยผู้แต่งคนเดียวกัน นักร้องที่ขับร้องเพลงเหล่านั้นเป็นคนเดียวกัน วงดนตรีที่บรรเลงเพลงเหล่านั้นเป็นวงเดียวกัน หรือบทเพลงเหล่านั้นอยู่ในแนวเพลงเดียวกัน และไม่มองความต่อเนื่องใดๆ ที่แสดงการมีพัฒนาการ ความถดถอยหรือแม้แต่ความคงที่ใดๆ ที่จะปรากฏขึ้นระหว่างบทเพลงเหล่านี้ตั้งแต่ก่อนเริ่มทำการวิเคราะห์

2) การศึกษารูปแบบของวาทกรรมเรื่องเพศที่ปรากฏในบทเพลงไทย โดยใช้ระเบียบวิธีแบบโบราณคดีของความรู้ โดยจะทำการศึกษารูปแบบของวัตถุของวาทกรรม (formation of objects) ซึ่งจะสามารถแบ่งได้เป็น 3 องค์ประกอบที่มีความแตกต่างกัน แต่ทำงานประสานกันเสมอในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

ก) การกำหนดพื้นผิวของการปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกของวัตถุ (the first surfaces of object's emergence) โดยกำหนด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” และความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในแบบต่างๆ (เช่น ผัว-เมีย คนรัก/แฟน สหาย/เพื่อน พ่อ-ลูกสาว แม่-ลูกชาย พี่ชาย-น้องสาว พี่สาว-น้องชาย ฯลฯ) ว่าปรากฏขึ้นในเวลาใดเป็นครั้งแรกบ้าง ทั้งนี้ อาจเป็นวัตถุที่ถูกกำหนดก่อนการศึกษา และอาจปรากฏขึ้นในตัวบทโดยไม่ได้ถูกกำหนดมาก่อนได้ด้วยเช่นเดียวกัน

ข) ผู้มีอำนาจในการกำหนดขอบเขต (the authorities of delimitation)

โดยทำการค้นหาวา สถาบันใดหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนของสถาบันใดที่มีหน้าที่ในการนิยามหรือถ่ายทอดวัตถุของความรู้เรื่องเพศเหล่านั้น (ใครนิยามผู้ชายผู้หญิง หรือความสัมพันธ์ชายหญิงต่างๆ ในองค์ประกอบแรก) ทั้งนี้เพื่อให้เห็นว่าสถาบันใดบ้างที่มีอำนาจต่อความรู้เรื่องเพศในช่วงเวลาต่างๆ

ผลของการศึกษาการกำหนดพื้นผิวของการปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกของวัตถุ และผู้มีอำนาจในการกำหนดขอบเขตของความรู้เรื่องเพศ สามารถนำไปสู่ผลของการศึกษาของความรู้เรื่องเพศผ่านบทเพลงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผ่านตารางในการวิเคราะห์ทั้งสององค์ประกอบที่ได้กล่าวมา ดังนี้

ตารางที่ 1 การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ และผู้มีอำนาจในการกำหนดขอบเขตความเป็นหญิงและความเป็นชายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ	
1. การปรากฏขึ้นของผู้หญิงแบบต่างๆ	2. การปรากฏขึ้นของผู้ชายแบบต่างๆ
1.1 การปรากฏขึ้นของผู้หญิงในฐานะวัตถุ 1.1.1 การปรากฏขึ้นของผู้หญิงในฐานะทรัพย์สิน 1) ทรัพย์สินที่มีคุณค่าของพ่อแม่ 2) ทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ 3) ของขวัญที่แสดงมิตรไมตรีหรือแสดงความขอบคุณ 4) สิ่งที่ถูกแย่งชิงได้หรือซื้อขายได้	2.1 การปรากฏขึ้นของผู้ชายในฐานะวัตถุ 2.1.1 การปรากฏขึ้นของผู้ชายในฐานะทรัพย์สิน 1) ทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ 2) ของขวัญที่แสดงมิตรไมตรีของกษัตริย์

ตารางที่ 1 การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ และผู้มีอำนาจ
ในการกำหนดขอบเขตความเป็นหญิงและความเป็นชายในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น (ต่อ)

การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ	
1. การปรากฏขึ้นของผู้หญิงแบบต่างๆ	2. การปรากฏขึ้นของผู้ชายแบบต่างๆ
1.1.2 การปรากฏขึ้นของผู้หญิงในฐานะหญิงงาม 1) หญิงงามทางร่างกาย 1.1) ผู้หญิงรูปร่างงดงาม 1.2) ผู้หญิงร่างกายสะอาด 1.3) ความงามจากการประดับตกแต่งร่างกาย 2) หญิงที่มีความงามที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นของชาติกำเนิด 3) หญิงใจงาม 3.1) หญิงที่มีจิตใจซื่อสัตย์ต่อสามี 3.2) หญิงที่ให้อภัย	2.1.2 การปรากฏขึ้นของผู้ชายในฐานะชายงาม 1) ชายงามทางร่างกาย 1.1) ผู้ชายรูปร่างงดงาม 1.2) ผู้ชายร่างกายสะอาด 1.3) ความงามจากการประดับตกแต่งร่างกาย 2) ชายที่มีความงามที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นของชาติกำเนิด 3) ชายใจงาม 3.1) ชายที่มีจิตใจซื่อสัตย์ 3.2) ชายที่ให้อภัย
1.2 การปรากฏขึ้นของสถานะในครอบครัวของผู้หญิง 1.2.1 การปรากฏขึ้นของผู้หญิงในสถานะของแม่ 1) แม่ในฐานะผู้เลี้ยงดูลูก 2) แม่ในฐานะผู้ครอบครองลูก 1.2.2 การปรากฏขึ้นของผู้หญิงในสถานะลูก 1) การเชื่อฟังคำสั่งของบิดามารดา 2) การตอบแทนบิดามารดา	2.2 การปรากฏขึ้นของสถานะในครอบครัวของผู้ชาย 2.2.1 การปรากฏขึ้นของผู้ชายในสถานะของพ่อ 1) พ่อในฐานะผู้เลี้ยงดูลูก 2) พ่อในฐานะของผู้ครอบครองลูก 2.2.2 การปรากฏขึ้นของผู้ชายในสถานะลูก 1) การเชื่อฟังคำสั่งของบิดามารดา 2) การตอบแทนบิดามารดา

ตารางที่ 1 การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ และผู้มีอำนาจในการกำหนดขอบเขตความเป็นหญิงและความเป็นชายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ต่อ)

การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ	
1. การปรากฏขึ้นของผู้หญิงแบบต่างๆ	2. การปรากฏขึ้นของผู้ชายแบบต่างๆ
1.2.3 การปรากฏขึ้นของผู้หญิงในสถานะพี่น้อง 1.2.4 การปรากฏขึ้นของผู้หญิงในสถานะข้าทาสบริวาร	2.2.3 การปรากฏขึ้นของผู้ชายในสถานะพี่น้อง - การไม่ปรากฏของชายในสถานะของข้าทาสบริวาร
1.3 การปรากฏขึ้นของความสัมพันธ์ระหว่างหญิง-ชาย 1.3.1 ความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงปฏิบัติต่อผู้ชายก่อนแต่งงานหรือก่อนการได้เสียกัน 1) ประพฤติพรหมจรรย์ 2) ความเอียงอายผู้ชาย 3) ความเอียงอายในการแสดงออกขณะอยู่ที่สาธารณะ 4) ความเอียงอายในการแสดงความสัมพันธ์กับผู้ชายต่อหน้าสาธารณะ 5) เก่งการบ้านการเรือน 1.3.2 ความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงปฏิบัติต่อผู้ชายในสถานะเมีย 1) เมีย-ผัวเกิดจากเทพเทวดาเป็นผู้ดลบันดาล 2) ความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่าง "เมีย" และ "ซู้"	2.3 การปรากฏขึ้นของความสัมพันธ์ระหว่างชาย-หญิง 2.3.1 ความสัมพันธ์ที่ผู้ชายปฏิบัติต่อผู้หญิงก่อนแต่งงานหรือก่อนการได้เสียกัน 1) ประพฤติพรหมจรรย์ 2) การเป็นผู้รักเรียน 3) การเป็นผู้เริ่มต้นในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้หญิง 2.3.2 ความสัมพันธ์ที่ผู้ชายปฏิบัติต่อผู้หญิงในสถานะผัว 1) ผัวมีเมียมากแสดงถึงอำนาจ 2) เลี้ยงดูและสั่งสอนเมีย 3) คุณลักษณะของผัวและชายซู้

ตารางที่ 1 การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ และผู้มีอำนาจในการกำหนดขอบเขตความเป็นหญิงและความเป็นชายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ต่อ)

การปรากฏขึ้นครั้งแรกของผู้หญิงและผู้ชายแบบต่างๆ	
1. การปรากฏขึ้นของผู้หญิงแบบต่างๆ	2. การปรากฏขึ้นของผู้ชายแบบต่างๆ
3) ประเภทของเมีย 3.1) คุณลักษณะของเมียดี/เมียไม่ดี 3.2) คุณลักษณะของเมียหลวงและเมียน้อย 3.3) คุณลักษณะของเมียแต่งและเมียซู้ 3.4) เมียในทางกฎหมาย: เมียกลางเมือง เมียกลางนอก และ เมียกลางทาสี 3.5) “เมียสองต้องห้าม”: ความสัมพันธ์เกี่ยวกับปริมาณเมียของผู้ชาย 1.3.3 “หญิงชั่ว”: ความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงปฏิบัติต่อผู้ชายในสถานะของการเป็นเมียที่ผิดธรรมเนียมประเพณี	2.3.3 การไม่ปรากฏของ “ชายชั่ว”
1.4 การไม่ปรากฏของหญิงในฐานะสหาย	2.4 “สหาย”: ความสัมพันธ์ระหว่างชายและชายที่ไม่ใช่คนในครอบครัว - การปรากฏขึ้นของผู้ชายในฐานะสหาย
ผู้มีอำนาจในการกำหนดขอบเขตความเป็นหญิงและความเป็นชาย	
1) สถาบันกษัตริย์ 2) สถาบันศาสนาพราหมณ์ 3) สถาบันพุทธศาสนา	4) สถาบันกฎหมาย 5) สถาบันครอบครัว

ค) การวิเคราะห์ตะแกรงของรายละเอียด (the grids of specification) ขั้นตอนนี้มีความซับซ้อนมากที่สุด เนื่องจากต้องให้คำอธิบายว่า “ผู้ชาย” “ผู้หญิง” รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงรูปแบบต่างๆ ที่ได้กล่าวมานั้น มีรายละเอียดของการให้คำอธิบายอย่างไร ถูกแบ่งแยกอย่างไร มีความขัดแย้งกันอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีการจัดกลุ่มใหม่อย่างไร จัดจำแนกอย่างไร สืบสายมาจากวัตถุอื่นๆ อย่างไร

ขั้นตอนนี้จะสามารถทำให้มองเห็นว่า ความรู้ต่างๆ ที่ถูกสร้างหรือหมุนเวียนสังคมแต่ละช่วงเวลามาจากสาขาวิชาที่แตกต่างกัน และมีคำอธิบายที่มีกฎเกณฑ์เชิงลึกที่แตกต่างกันออกไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น ตะแกรงของรายละเอียดของความรู้เรื่องเพศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะอาศัยการจัดระเบียบ (order) การสร้างภาพตัวแทนของสัญญาณ (the representation of the sign) การจินตนาการในความเหมือน (the imagination of resemblance) และ มีคุณลักษณะเฉพาะในภาษาช่วงเวลานั้น ขณะที่เมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาถึงช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พบว่า ปรากฏตะแกรงของรายละเอียดของความรู้เรื่องเพศแบบใหม่ที่อาศัยประวัติศาสตร์ (history) มาตรฐาน (unit of labour) โครงสร้างร่างกาย (organic structure) และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประธาน-วัตถุ (subject-object) และเมื่อเข้าสู่ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ก็ยังพบตะแกรงของรายละเอียดแบบเดียวกับช่วงรัชกาลที่ 4 จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่พบคุณลักษณะเพิ่มเติมอีก 4 ประการคือ ความสัมพันธ์ที่ประสานกันของความรู้เศรษฐศาสตร์และชีววิทยา คุณลักษณะเฉพาะของภาษาในยุคปัจจุบัน มนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีข้อจำกัด (finitude) และการใช้เหตุผลที่ถูกต้องได้และสิ่งที่ไม่ได้คิดมาก่อน (the “cogito” and the “unthought”)

เมื่อทำการศึกษาทั้งสามองค์ประกอบแล้วสามารถนำไปสู่การอธิบายความสัมพันธ์ของการสื่อสาร อำนาจ และความรู้ ในรูปแบบของกรอบความรู้เรื่องเพศได้ ยกตัวอย่างเช่น การอธิบายกรอบความรู้เรื่องเพศในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แบบจำลองของกรอบความรู้เรื่องเพศสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ข้อพึงระวังประการหนึ่งคือ การคำนึงถึงการหายไปขององค์ประกอบต่างๆ ที่เคยมีอยู่เดิมแต่ขาดหายไปในภายหลังด้วย ไม่ว่าจะเป็นการหายไปของวัตถุที่ทำการศึกษา สถาบันที่มีอำนาจในการอ้างถึงวัตถุเหล่านั้น หรือแม้แต่คุณลักษณะของตะแกรงของรายละเอียด เนื่องจากการหายไปขององค์ประกอบเหล่านี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการลดความสำคัญลงของอำนาจของบางสถาบัน หรือการลดลงของความมีเหตุมีผลของสาขาวิชาต่างๆ ที่จะมีความอำนาจในการอธิบายความรู้เรื่องนั้นๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา การเปลี่ยนแปลงทั้งการเกิดขึ้นหรือหายไปของคุณลักษณะเหล่านี้ สามารถนำมาจัดกลุ่มตามแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสามารถนำไปสู่การอธิบายถึงกรอบความรู้ (episteme) ในด้านต่างๆ ได้เช่นเดียวกันด้วย

ข้อควรระวังอีกประการหนึ่งคือ การคำนึงถึงความครอบคลุมของการอ้างคุณลักษณะของความรู้ สำหรับสื่อบางประเภท ที่มีคุณลักษณะที่มีเนื้อหาสารที่สั้น และไม่กล่าวถึงรายละเอียดของความรู้ที่ถูกอ้างอิงโดยตรง ยกตัวอย่างเช่น บทเพลงต่างๆ ที่มีขนาดสั้น และมีเนื้อหาที่ไม่ได้มุ่งไปที่การให้รายละเอียดของความรู้ต่างๆ ที่ผู้วิจัยมุ่งทำการศึกษา เมื่อพบข้อจำกัดดังกล่าวปรากฏขึ้น ผู้วิจัยควรมองหาความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสารที่เป็นหลักในการศึกษากับตำราของสาขาวิชาต่างๆ ที่ถูกนำไปอ้างอิงในเนื้อหาเหล่านั้น นอกจากนี้ ยังควรคำนึงถึงช่วงเวลาของการตีพิมพ์ตำรา หรือช่วงเวลาที่ความรู้จากสาขาวิชาเหล่านั้นถูกผลิตขึ้นว่า มีช่วงเวลาที่สอดคล้องกับที่เนื้อหาสารที่ใช้เป็นหลักในการวิจัยนั้นถูกผลิตขึ้นมาหรือไม่ด้วย โดยการอ้างอิงระหว่างเนื้อหาสารที่ใช้เป็นหลักในการวิจัยกับตำราความรู้จากสาขาต่างๆ ที่ถูกใช้อ้างอิงจะสามารถใช้ในการวิเคราะห์ในองค์ประกอบของตะแกรงของรายละเอียด (the grids of specification) ได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เกษม วิเศษศิริ (2547), *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4*, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- จิรเวทย์ รักชาติ (2557), *กรอบความรู้เรื่องเพศตามทัศนะของฟูโกต์ในเพลงไทย*, วิทยานิพนธ์ปริญญา นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2559), “กรอบความรู้เรื่องเพศภาวะในเพลงไทย”, *วารสารนิเทศศาสตร์*, 34 (1): 1-27.
- พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, (2544), *อิเหนา*, กรุงเทพฯ: ต้นธรรม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2552), *คิดอย่างมีเซล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคล ถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา*, เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Foucault, M. (1972), *The Archaeology of Knowledge*, London: Tavistock.
- Gutting, G. (2005), *Foucault: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press.